

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ ДОШКІЛЬНОЇ ТА
ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ**

**ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ СТАНОВЛЕННЯ
СОЦІОМЕТРИЧНОГО СТАТУСУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В
КЛАСІ**

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала:

Студентка II курсу 261М групи

Спеціальності 013 Початкова освіта

Освітньо-професійної (наукової)

програми Початкова освіта

Торбик Вікторія Вікторівна

Керівник: доцентка Казаннікова О.В.

Рецензент: доцентка кафедри психології

Казібекова В.Ф.

Херсон – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичний аналіз проблеми формування соціально-психологічної компетентності у дітей дошкільного віку	6
1.1. Зміст поняття соціально-психологічна компетентність.....	6
1.2. Психолого-педагогічна характеристика дітей дошкільного віку.....	9
1.3. Зміст соціально-психологічної компетентності дітей дошкільного віку.....	15
РОЗДІЛ 2. Формування соціально-психологічної компетентності у дітей дошкільного віку	20
2.1. Емпіричне дослідження сформованості соціально-психологічної компетентності у дітей дошкільного віку.....	20
2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження.....	25
2.3. Стратегії та способи формування соціально-психологічної компетентності у дошкільників.....	31
ВИСНОВКИ	39
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	43
ДОДАТКИ	47
Додаток А. Текст опитувальник «Експертна оцінка».....	47
Додаток Б. Текст опитувальника «Емоційне благополуччя дитини».....	49
Додаток В. Діагностичні критерії сформованості вольових якостей дошкільників.....	50
Додаток Д. Діагностичні критерії рівнів сформованості компонентів соціально-психологічної компетентності дошкільників.....	51
Додаток Ж. Приклади занять програми «Формування психологічної компетентності у дітей дошкільного віку».....	53
Додаток З. Кодекс академічної доброчесності.....	62

ВСТУП

Сучасна концепція освіти України висуває на передній план принципи гуманізації і демократизації, які ставлять особистість дитини у центр освітнього процесу, вимагають сприймати її як найвищу цінність, визнавати її права на реалізацію властивостей і якостей. Сучасна освіта орієнтується на оптимістичну перспективу кожної дитини. Формування особистості є безперервним процесом, на який впливає багато факторів.

Про це соціалізації триває все життя, під час якого школяр не тільки привласнює суспільний досвід, засвоює норми, властивості соціальної групи, але й активно входить у систему міжособистісних зв'язків і набуває досвіду взаємодії з оточуючим світом.

Розвиток особистості неможливий поза суспільством, тому поглибленого вивчення вимагають питання, пов'язані із становленням особистості як члена соціальної спільноти, із становленням соціометричного статусу молодшого школяра в системі міжособистісних стосунків в класному колективі.

Дослідженню проблеми становлення соціального і соціометричного статусу особистості приділяли увагу Є.М. Дубровська, Я.Л. Коломинський, А.В. Киричук, С.Н. Тимашов та ін.. В дослідженнях визначалися фактори становлення соціометричного статусу на різних етапах онтогенезу, вплив соціометричного статусу на різні аспекти психічного життя дитини. Досліджувались такі чинники становлення соціометричного статусу, як успішність у навчанні, адекватність самооцінки, індивідуально-типологічні показники особистості, особливості зовнішнього вигляду, різноманітні потреби, специфіка самооцінки тощо.

Актуальність дослідження полягає в необхідності з'ясування системи чинників, які впливають на становлення соціометричного статусу школяра-початківця в умовах навчання.

Мета дослідження: виявлення умов становлення та причин специфіки соціометричного статусу молодших школярів в класному колективі.

Завдання дослідження:

1. Охарактеризувати особливості соціально-психологічного розвитку молодших школярів.
2. Проаналізувати особливості взаємодії та спілкування молодших школярів.
3. Визначити чинники становлення соціометричного статусу учнів початкових класів.
4. Схарактеризувати методи дослідження міжособистісних взаємин та дослідити соціометричний статус молодших школярів.
5. Праналізувати шляхи оптимізації процесу становлення соціометричного статусу молодших школярів, впровадити їх в освітній процес та перевірити їх ефективність

Об'єктом дослідження є соціометричний статус молодшого школяра.

Предметом дослідження є чинники становлення соціометричного статусу молодшого школяра в системі міжособистісних відносин.

Теоретико-методологічною основою дослідження є положення наукової психології про особистість, закономірності її формування та розвитку (Л.С. Виготський, С.Д. Максименко, В.С. Мерлін, К.К. Платонов, С.Л. Рубінштейн та ін.), погляди на сутність соціометричного статусу особистості (І.А. Бех, Л.І. Божович, Я.Л. Коломенський, Г.С.Костюк, Л.С. Славіна, П.М. Якобсон та ін.), уявлення про особливості становлення соціометричного статусу в молодшому шкільному віці (Я.Л. Коломенський, А.І. Кухарчук, О.В. Киричук, А.В. Петровський та ін.).

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань були використано теоретичні методи (порівняльного та системного аналізу для зіставлення різних поглядів на досліджувану проблему, розгляду теоретичних питань з метою визначення поняттєво-категоріального апарату дослідження), методи емпіричного дослідження (спостереження, соціометрія, проективна методика) та методи математичної статистики.

Емпірична база дослідження. Досліджування здійснювалось на базі Н-Каховської ЗОШ №10 I-III ступенів Н-Каховської міської ради.

Наукова новизна дослідження: в дослідженні було розкрито питання чинників становлення соціометричного статусу особистості в колективі однокласників.

Теоретичне значення роботи полягає у розширенні змісту категорії соціометричного статусу особистості, в уточненні закономірностей процесу становлення соціометричного статусу особистості, в аналізі системи факторів, що зумовлюють становлення соціометричний статусу молодшого школяра.

Практичне значення роботи визначається необхідністю для освітньої практики визначення чинників соціометричного статусу школяра-початківця. Теоретичні та прикладні результати дослідження допоможуть вчителям початкових класів оптимізувати процес становлення соціометричного статусу молодшого школяра.

Апробація. Ідеї та результати дослідження були представлені на засіданні кафедри педагогіки та психології дошкільної та початкової освіти.

Зміст дослідження відображено у публікації «Чинники становлення соціометричного молодших школярів» .

Структура і обсяг роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ЧИННИКІВ СОЦІОМЕТРИЧНОГО СТАТУСУ МОЛОДИХ ШКОЛЯРІВ

1.1. Соціально-психологічний розвиток молодших школярів

Із вступом дитини до школи починається новий період у житті дитини. Психологічні межі молодшого шкільного віку період від 6 до 11 років.

Соціальна ситуація розвитку молодшого школяра є найважливішою характеристикою цього віку. Дуткевич Т.В. вважає, що соціальна ситуація розвитку в молодшому шкільному віці визначається системою вимог і очікувань дорослих щодо інтеграції дитини в шкільне середовище [9, с.134]. Кардинально змінюються позиція як дитини, так і дорослого (батьків) стосовно цієї дитини. Батьки очікують від дитини дорослості, збільшення самостійності, відповідальності, врівноваженості, з початком навчання в школі до дитини висувають значно більшу кількість обов'язків, ніж до дошкільника. Обсяг обов'язків значно зростає. Молодший школяр усвідомлює соціальну значущість шкільного життя. Якщо ігрова діяльність хоч і була провідною, але не була обов'язковою. Навчальна діяльність приймається школярем-початківцем як обов'язкова, він вимагає і від дорослих відповідально ставитися до його нового соціального статусу [31, с.165-169].

Соціальна поведінка людини є надзвичайно важливим чинником шкільної успішності дитини.

Соціальна ситуація в молодшому шкільному віці пов'язується із виникненням усвідомлення дитиною ролі школяра. [10, с.176] Засвоєння нової для дитини ролі пов'язано із долаттям труднощів, які перешкоджають успішній адаптації, а саме:

- правила шкільного життя, дотримання обов'язкового режиму, значення якого усвідомлюється ближче до третього класу;

- незрозуміле для дитини ролі і значення вчителя (у порівнянні із вихователем);
- обмежений досвід спілкування з однолітками, дітьми різного віку, дорослими;
- надмірне враження від перших днів дитини в школі, від нового шкільного життя, що на початку навчання в школі спричинює перенавантаження і втому;
- різка зміна яскравих шкільних подій складними, часто одноманітними подіями, повсякденним навчанням.[14, С.63]

Соціальний розвиток молодших школярів пов'язаний із розвитком соціально-когнітивних здібностей, завдяки яким молодший школяр стає спроможним орієнтуватися у власній поведінці поведінці інших людей. [34, 27] Школяр навчається передбачати наслідки своєї поведінки і соціальних подій. Все це свідчить про розвиток соціально-психологічної компетентності. Розвиток соціальних здібностей молодшого школяра проявляються як складові комунікативного потенціалу учнів, однак їхня роль в поведінці дитини ще є незначною [29, с.55].

На думку Л.О.Калмикової, молодший шкільний вік є сенситивним для розвитку соціальної адаптації, що є наслідком активної взаємодії з однокласниками в організованих педагогом умовах. [29, С.57]. Сприяє соціальному розвитку молодших школярів їх орієнтація на соціальні еталони

«Головною особистісною характеристикою молодшого школяра є прийняття і усвідомлення своєї внутрішньої позиції, що дає підстави вважати цей вік зрілим дитинством» [31, с 37].

Навчальна діяльність у молодших школярів стає провідною та провідною діяльністю молодшого школяра стає навчальна діяльність, яка виражає систему стосунків дитини з навколишнім світом. Процес опанування ролі школяра відбувається поступово, іноді з ускладненнями.

У молодшому шкільному віці діти прагнуть до досконалості, вони усвідомлюють себе особистістю, переживають свою унікальність. Це

відбивається у всіх аспектах життя дітей, навіть у взаємостосунках з однолітками. Діти прагнуть вдосконалювати лише навички тих видів діяльності, котрі є привабливими для його кола спілкування, щоб виділятися та оточенні та домогтися успіху. [2, с.37].

Здатність до співпереживання отримує свій розвиток в умовах шкільного навчання тому, що дитина бере участь у нових ділових відносинах, мимоволі він змушений порівнювати себе з іншими дітьми - з їх успіхами, досягненнями, поведінкою, і дитина просто змушений вчитися розвивати свої здібності та якості. [4, с.214-217].

Таким чином, молодший шкільний вік – це початковий період навчання в школі. Психічний і соціальний розвиток молодших школярів обумовлюють особливість соціальної ситуації розвитку – навчальною діяльністю у початковій школі, яка стає провідною для цього віку і висуває нові вимоги до поведінки дитини. Навчальна діяльність змінює мотиви поведінки і формує нову соціальну позицію. Соціальний розвиток молодшого школяра визначають як здатність дитини до засвоєння норм та правил, прийнятих в тій чи іншій соціальній структурі та побудові власної поведінки на цій основі.

1.2. Характеристика взаємодії та спілкування молодших школярів

В молодшому шкільному віці соціальні стосунки набувають більшої різноманітності

Соціальний розвиток молодшого школяра проявляється у системі поведінкових та комунікативних умінь і навичках, які забезпечують залучення дитини до різноманітних соціальних груп та ситуацій спілкування. [32, с.62]. Основними напрямками реалізації поведінкових та комунікативних умінь в молодшому шкільному віці є:

- дитина – ровесник;
- дитина – учитель;

- дитина – родина;
- дитина – інші дорослі.

На самому початку навчання в школі домінує система дитина-учитель, але з часом найбільшої актуальності набуває система дитина-ровесники. Саме в цій системі реалізуються взаємодія і спілкування молодшого школяра.

В школі взаємодія і спілкування стають більш різноманітними. На початку навчання найбільш авторитетною фігурою стає вчитель, який задає основні форми поведінки. Слід зауважити, що ставлення до учителя не залежить від якостей самого учителя. Починаючи з другого класу особистість учителя стає менш значущою для дитини. Більш актуальними стають стосунки із однокласниками. [6, с.58-60].

В колі однолітків однолітків здійснюється пізнавальна предметна діяльність, формуються найбільш суттєві навички міжособистісної взаємодії, спілкування і моральної поведінки. Прагнення до однолітків і бажання з ними спілкуватися роблять групу однолітків особливо цінною та привабливою. Членство в групі молодші школярі цінують, тому групові санкції стають особливо дієвими. [36, с.82-87].

В молодшому шкільному віці в колі однолітків виокремлюються діти, які стають лідерами, В групі молодших школярів, як правило, це ровесник із якостями, характерними для цього колективу. Лідером стає ініціативна, розумна, кмітлива дитина, поведінка якої схвалюється значущими дорослими, думка яких для дитини залишається важливою. [27, с.65-67].

За ступенем емоційного забарвлення спілкування молодших школярів може бути приятелюванням і дружбою. Приятелювання реалізується переважно в класі із переважно із дітьми своєї статі. Дружба як феномен вперше виникає в молодшому шкільному віці. Дружба як індивідуально вибіркові міжособистісні стосунки, характеризується взаємною прихильністю, яка базується на почутті симпатії та безумовного сприйняття іншого. [21].

Більш поширеною в молодшому шкільному віці є групова дружба. Дружба виконує багато функцій, головна з яких це розвиток самосвідомості й формування почуття замученості, зв'язку із групою однолітків. [28, с.330-331]

Всі види ставлень і спілкувань молодших школярів можна поділити на дві групи: перша група – однокласники, які є для школяра об'єктом стійкого вибору, це діти, до яких дитина ставиться із симпатією, позитивними емоціями. До другої групи належать ті однокласники, яких дитина уникає, або ставиться нейтрально. Статус дитини часто визначається і особистісними якостями дітей. Популярності в класі заважає як надмірна сором'язливість, так і надмірна агресивність. [38, с,541]

Слід також відзначити, що особистісні переваги з віком змінюються. В першому і другому класах взаємні вибори дітей визначаються їх успіхами чи не успіхами у навчанні. В більш старшому молодшому шкільному віці школярі вже надають перевагу особистісним властивостям, а також особливостям самої групи. [1, с.68-72] Аналізуючи особливості спілкування та взаємодії необхідно відзначити, що групи молодших школярів однорідні за статевою ознакою, більш того групи дівчаток і хлопчиків можуть бути ворожими одна до одної. Диференціація за статевою ознакою характеризує не тільки склад групи, але і місця проведення ігор. [25, с.96]. У дівчаток є свої місця локації, у хлопчиків – свої. У випадку об'єднання груп обирається місце між двома територіями. Взаємодія і спілкування з представниками своєї статі сприяє формуванню у дитини визначеної і стійкої ідентифікації із статтю, розвитку самосвідомості.

Таким чином, соціальний розвиток молодшого школяра проявляється у системі поведінкових та комунікативних умінь і навичках, які забезпечують залучення дитини до різноманітних соціальних груп та ситуацій спілкування. В колі однолітків однолітків здійснюється пізнавальна предметна діяльність, формуються найбільш суттєві навички міжособистісної взаємодії, спілкування і моральної поведінки. Прагнення до

однолітків і бажання з ними спілкуватися роблять групу однолітків особливо цінною та привабливою. За ступенем емоційного забарвлення спілкування молодших школярів може бути приятелюванням і дружбою. Приятелювання реалізується переважно в класі із переважно із дітьми своєї статі. Дружба як феномен вперше виникає в молодшому шкільному віці. Дружба як індивідуально вибіркові міжособистісні стосунки, характеризується взаємною прихильністю, яка базується на почутті симпатії та безумовного сприйняття іншого. Статус дитини часто визначається і особистісними якостями дітей. Популярності в класі заважає як надмірна сором'язливість, так і надмірна агресивність.

1.3. Чинники становлення соціометричного статусу учнів початкових класів

Соціометричний статус дітей віком від 6(7) років до 10(11) років, як психолого-педагогічна проблема. Питання індивідуального підходу навчання дітей хвилювало та обговорювалось передовими вчителями та мислителями ще з минулого століття, вони критикували холодне та педантичне ставлення до дитини, вимагали звертати увагу на індивідуальні та вікові особливості дітей. [26, с. 146].

Сили, які необхідні для розумової праці, можна порівняти та провести аналогію з фізичними якостями кожної дитини, вони будуть неоднаковими, говорила Л.І. Божович. Індивідуальна характеристика дитини молодшого шкільного віку, а саме пам'ять, мислення, уяву, спостережливість, має по їх глибині, швидкості протікання, стійкості та в якісному відношенні [9, с. 44-46].

Працездатність, розумова витривалість, швидкість засвоєння нової інформації, гнучкість розумових процесів – індивідуальні потреби молодших школярів яка зв'язана з навченістю.

Діти різняться не лише за відмінностями, які причетні до змістовного боку психічного життя, а й за певними психофізіологічними особливостями психічного складу та поведінки. В основі індивідуальних відмінностей покладені особливості властивостей нервової системи, на основі яких відбувається становлення психічного життя особистості, особливе та індивідуальне, усі психічні процеси [22, с 72-73].

Виняткової уваги вимагають індивідуальні особливості дітей які недисциплінованні та не встигають.

У соціометричною структурі найбільш глибоко відтворюються колективні та групові міжособистісні відносини.

«Шкільна адаптація - процес пристосування організму школярів до нових умов життєдіяльності, нового виду діяльності, нових навантажень, пов'язаних з систематичним навчанням. Даний процес тривалий і має фізіологічні, психологічні та соціальні аспекти» [23]

« Адаптація - процес, що приводить до такого стану взаємин особистості і групи, коли особистість без тривалих зовнішніх і внутрішніх конфліктів продуктивно виконує провідну діяльність, задовольняє основні соціогенні потреби, в повній мірі йде назустріч тим рольовим очікуванням , які пред'являє до неї еталонна група, переживає стану самоствердження і вільного вираження своїх творчих здібностей» [23] На думку Битянова М. «адаптована дитина - це дитина, пристосована до повноцінного розвитку свого особистісного, фізичного, інтелектуального та інших потенціалів у новому педагогічному середовищі.» [4, с.158]

У молодшому шкільному віці більш вагомого значення для розвитку молодшого школяра набуває спілкування з ровесниками. Від міжособистісних відносин у класі, колективі, як дитина спілкується з іншими, залежить її розвиток. Міжособистісні відносини є однією з рушійних сил які розвивають особистість, є актуальною проблемою на сьогоднішній день. [20, с. 402].

Комплексним показником взаємовідносин у колективі є його соціально-

психологічний клімат - сукупність відносин членів колективу до умов і характеру спільної діяльності; до членів колективу; до керівника.

Соціометричний статус визначається здатністю дитини бути референтною для інших дітей, тобто учень вибирає для спілкування інших дітей. Коли дитина віддає перевагу того чи іншого однокласника, вона показує потребу в спілкуванні з певним однокласником та демонструє симпатію до нього. [16]

Положення дитини як і дорослого в системі особистих взаємовідносин у колективі, групі залежить, як від якостей самої дитини, так і від характерних особливостей колективу чи групи, складовою частиною якої є сама дитина, та вимірюється її положенням, тобто враховується громадська думка. [17, с.15-18]

Таким чином, місце дитини у класі залежить від взаємних виборів, які відбуваються враховуючі особисті симпатії, якості особистості та положенням в колективі тобто громадська думка.

Дитина в колективі може займати відмінні позиції, а саме:

- знаходитись у центрі уваги;
- комунікувати з великою кількістю групи, класу;
- воліти бути лідером;
- спілкуватися лише з певним колом дітей;
- тримати дистанцію у спілкуванні;
- схильна до співробітництва;
- виявляти доброзичливість до всіх оточуючих;
- позиція суперництва;
- відшукування в інших помилок та недоліків;
- жадати надавати допомогу іншим. [18, с. 176]

Поведінка дитини та її вибір зв'язан з установками сім'ї, школи, власною позицією, очікуваннями та умовами в яких знаходиться дитина. Осмислене спілкування сприяє розвитку особистості молодшого школяра . [5, с.32] Очевидно, що на індивідуальний розвиток особистості може

впливати колектив лише тоді, коли стан дитини в міжособистісних відносин сприятливе.

Група школярів, які в системі особистих відносин у колективі мають неблагополучне положення, описуються схожими характеристиками:

- труднощі спілкування с однолітками;
- приихливі;
- грубі;
- жадібні;
- замкнуті;
- в більшості неохайні, але й чимало охайних
- зазнаються у багатьох випадках
- жадібні;
- забіяки. [18, с.179]

Діти, які отримали найбільшу кількість голосів від однокласників ("зірки"), характеризуються спільними рисами:

- мають урівноважений характер;
- комунікабельні;
- володіють багатою фантазією;
- ініціативні;
- добре або відмінно навчаються;
- дівчата зазвичай мають привабливу зовнішність. [17, с.15-18]

На різних етапах молодшого шкільного віку, наведені вище якості мають свою специфіку прояву.

Першокласники, що володіють високим соціометричним статусом властиві такі риси:

- охайна зовнішність;
- активно беруть участь у житті класу;
- щедрі;
- гарна успішність у навчанні;
- відповідальне ставлення до навчання;

- фізична сила у хлопчиків;

"Непривабливі" для однокласників діти у першому класі характеризуються особливостями, а саме:

- погане навчання;
- спілкування з порушниками дисципліни;
- знаходяться осторонь від участі в активному житті класу;
- плаксиві;
- притаманна неохайність;
- мінливість у дружбі. [17, с.15-18].

Через те, оцінка своїх однолітків відбувається за зовнішніми якості, які легко можна помітити, також велику роль на оцінку дитину впливає вчитель, а саме на які якості частіше звертає та акцентує свою увагу.[11, с.71-74].

Положення дитини у колективі, класі впливає самовідчуття молодшого школяра. Важливим є почуття самотності, соціальної тривоги і соціальної ізоляції, а також чинники, які викликають відповідні соціальні результати.

Характер самовідчуття дітей, залежить від отриманого досвіду взаємодії з однолітками. [12, с.56-62] Дитина схильна пояснювати свої поразки у взаємовідносинах з однолітками зовнішніми чинниками.

Існує залежність, якщо багато дітей вибирає та симпатизує певній дитині, тим більше зростає потреба у спілкуванні саме з ним та більше виборів отримує. Кількість цих дітей, а саме це число буде показувати його положення в системі особистісних відносин, але, іноді виникають протиріччя між положенням та його місцем у системі взаємовідносин. [37, с.287-289]

Вступ дитини до школи викликає нове ставлення до неї близьких людей, визнання її нових прав та обов'язків. Найбільш важливим є усвідомлення шестирічкою себе в новому статусі - школяра, що викликає перебудову ставлень дитини до всіх сторін життя. Однак, внутрішня позиція школяра не формується автоматично впродовж перших місяців навчання шестирічки в школі, а є продуктом злагодженої роботи батьків, вчителя та регульованої

активності самої дитини. [33, с.492]

Дослідження статусу в молодшому шкільному віці представляє також інтерес з точки зору аналізу еталонного для досліджуваних набору знаних якостей своїх однолітків і усвідомлення мотивів зближення та відчуження. В перших класах з стійко-позитивним стилем відносин на першому місці стоять мотиви, пов'язані із дружбаю (28%), мотиви, із привабливістю і загальною позитивною характеристикою однолітка (20%), із спільними іграми (12%). Наступна група мотивів носить "діловий" характер: успішне навчання об'єкта вибору, прагнення отримати і надати допомогу, особливості поведінки на уроці (40%).

В класах з активно негативним стилем відносини дуже низький показник мотивів, пов'язаних з дружбаю, позитивним емоційним ставленням до товариша [28, с. 125].

Отже, соціометричний статус – це величина позитивного чи негативного ставлення групи (класу) до окремого її учасника, яка визначається відношенням кількості виборів, які отримав індивід, до їх максимально можливої кількості. Соціометричний статус визначає місце особистості в системі міжособистісних відносин. Соціальний статус молодшого школяра в класному колективі змінюється протягом навчання в початковій школі. В першому класі соціометричний статус дитини визначається оцінками учителя (в першу чергу – за навчальні успіхи), на які орієнтуються однолітки, і зовнішніми якостями школяра. З часом на соціометричний статус починають більше впливати оцінка особистісних якостей однокласниками.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО СТАТУСУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

2.1. Характеристика методів дослідження а соціометричного статусу молодших школярів

Для дослідження соціометричного статусу молодших школярів нами було використано наступні методи дослідження:

1. Методика “Дерево” (Л.А. Карпової)

Методика використовується для оцінки навчальної мотивації дитини на початку шкільного навчання і при переході в середню ланку. Випробуючи її на практиці, можна прийти до висновку, що методика дозволяє досить швидко визначити особливості протікання адаптаційного процесу, виявити можливі проблеми дитини. Діти, занурюючись в творчу діяльність, із задоволенням виконують запропоновані завдання, легко ототожнюють себе з тим чи іншим чоловічком.

Учням пропонуються листи з готовим зображенням сюжету: дерево і розташовані на ньому і під ним чоловічки. Кожен учень отримує лист з таким зображенням (але без нумерації фігурок). [13, с 258-260]

Виходячи з досвіду не пропонуємо учням спочатку підписувати на аркуші своє прізвище, так як це може вплинути на їх вибір. Завдання дається в такій формі: «Розгляньте це дерево. Ви бачите на ньому і поруч з ним безліч чоловічків. У кожного з них - різний настрій і вони займають різне становище. Візьміть червоний фломастер і обведіть того чоловічка, який нагадує вам себе, схожий на вас, ваш настрій в новій школі і ваше становище. Ми перевіримо наскільки ви уважні. Зверніть увагу, що кожна гілка дерева може дорівнювати вашим досягненням і успіхам. Тепер візьміть зелений фломастер і обведіть того чоловічка, яким ви хотіли б бути і на чиєму місці ви хотіли б перебувати ».

Інтерпретація результатів виконання проєктивної методики "Дерево" проводиться виходячи з того, які позиції вибирає даний учень, з положенням якого чоловічка ототожнює своє реальне і ідеальне положення, чи є між ними відмінності. Інтерпретація розроблена нами з урахуванням усних рекомендацій Д. Лампенів, досвіду практичного застосування методики та порівняння її результатів з спостереженнями за поведінкою учнів, даних, отриманих від вчителів і батьків, з бесіди з дитиною. Для зручності пояснення підписують номери на кожній з фігурок чоловічків.

Методика дозволяє з'ясувати оцінку дитиною свого статусу серед однолітків, а також мотиви соціальної поведінки дитини.

Дитині пропонують розглянути дерево на малюнку (Додаток А).

Інтерпретація результатів виконання проєктивної методики «Дерево» проводиться виходячи з того, яку позицію обирає дитина.

При аналізі результатів проведення методики «Дерево» слід враховувати результати спостереження [22, 46-48].

2. Методика «Визначення мотивації молодшого школяра до навчання в школі» О. Ануфрієва, С. Костроміної

Дитині пропонується відповісти на десять запитань анкети (текст анкети у додатку Б).

Оцінювання результатів:

- а) 3 бали;
- б) 1 бал;
- в) 0 балів.

Зі зростанням кількості балів підвищується рівень мотивації. При одержанні 25 – 30 балів – сформоване ставлення до себе як до школяра, висока навчальна активність; 20 – 24 балів – ставлення до себе як до школяра практично сформовано; 15 – 19 балів – позитивне ставлення до школи, але школа приваблює більше позашкільними справами; 10 – 14 балів – ставлення до себе як до школяра не сформовано; менше 10 балів – ставлення до школи негативне. [33, с.374].

3. Метод Соціометричних вимірів (Соціометрія)

При аналізі конфліктних ситуацій, важливе знання про становище кожного окремого учні класу в системі міжособистісних стосунків. Для дослідження зазвичай використовують соціометричну методіку.

«Соціометрія— це соціально-психологічний метод дослідження системи особистісних взаємин у групі, організації, що передбачає опитування дослідником членів групи з метою вивчення цих взаємин та їх оптимального використання у різних сферах спільної діяльності. Отже, в основі соціометрії лежить специфічний вид опитування. Тому метод соціометрії називають найчастіше соціо-метричним опитуванням.» [30, с 141-145]

За допомогою соціометричної методіки можна дізнатись про взаємні симпатії та антипатії в колективі, діагностувати емоційні зв'язки.

Питання соціометричного опитування формулюються та задаються так, щоб були зрозумілі усім членам колективу.

На основі соціоматриці укладається образ колективу, який має назву соціограма чи соціомішень, яка складається з декількох концентричних кіл. У центральному першому колі відмічаються особи, що отримали 6 і більше виборів (голосів, “зірки”), у другому колі – 3-5 виборів (голосів, “прийняті”), у третьому колі – 1 і 2 вибори (“неприйняті”), у четвертому його також називають зовнішнім колом – позначаються особи, які не отримали жодного вибору вони “ізолювані”. [3, с.139-143].

Використовуючи методіку соціометрії визначаємо як поділено клас, які існують угруповання, чи мікрогрупи, говоримо про соціально-психологічну сумісність членів певного угруповання, групи, або класі взагалі.

Соціометричний статус обчислюється за такою формулою:

$$C_i = \frac{R_i}{n - 1}$$

C_i – соціометричний статус i -члена (учень);

R_i – кількість позитивних виборів, які отримав i -член (учень);

N – кількість членів групи (класу).

4. Кореляційний аналіз.

Для визначення впливу навчальної мотивації на соціометричний статус молодших школярів було використано кореляційний аналіз.

«Кореляційний аналіз (кореляційний метод) – метод дослідження взаємозалежності ознак у генеральній сукупності, які є випадковими величинами з нормальним характером розподілу.»[15 с.267]

Абсолютна величина коефіцієнта кореляції характеризується ступеню узгодженості змін тісноти зв'язку.

Взаємозв'язок між двома результатами значить що коли змінюється один результат інший також зазнає змін. *Змінна* – це величина, значення якої може змінюватись. Кореляція між двома змінними існує як позитивна так і негативна. *Позитивна кореляція* це пропорційний зв'язок між змінними, коли: із зменшенням (збільшенням) однієї зменшується (збільшується) інша, наприклад зв'язок між ростом та вагою людини, при збільшенні росту збільшується вага. *Негативна кореляції* це обернено пропорційний зв'язок, наприклад, чим вище температура повітря, тим менше одягу носимо.

Нами було використано коефіцієнт кореляції Спірмена, який обчислюється за формулою:

$$P = 1 - \frac{6 * \Sigma d^2}{n^3 - n}$$

Де: n – об'єм групи (кількість учасників);

Σd^2 - сума квадратів різниць рангів.

Отже, дослідження соціометричного статусу передбачає використання комплексу методів.

2.2. Аналіз та інтерпретація експериментальних даних дослідження

Емпіричне дослідження здійснювалося на базі Н-Каховської ЗОШ №10 Н-Каховської міської ради. У дослідженні взяли участь 1 класу. Кількість учнів – 25, з них 14 – дівчаток та 11 – хлопців. Досліджування здійснювалося впродовж 2021 року. Нами було використано кількісний і якісний аналіз отриманих результатів. Кількісні показники представлені в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

Результати констатувальної діагностики навчальної мотивації та соціометричного статусу молодших школярів (n=25)

Я	Стать	Мотивація	Дерево (Л.А. Карпової)	Статус
1	Д	12	8	0,4
2	Д	18	3	0,8
3	Х	21	11	0,16
4	Д	18	11	0,13
5	Х	10	7	0,08
6	Х	27	12	0,33
7	Х	11	9	0,08
8	Х	25	18	0,2
9	Х	12	8	0,04
10	Д	16	11	0,16
11	Х	15	9	0,13
12	Д	14	3	0,13
13	Х	26	15	0,2
14	Х	15	9	0,8
15	Д	17	1	0,13
16	Д	23	10	0,2
17	Д	11	9	0,08
18	Д	15	1	0,13
19	Д	7	20	0
20	Д	24	5	0,25
21	Д	13	9	0,08
22	Д	15	6	0,13
23	Д	10	9	0,08
24	Х	11	19	0,08
25	Х	17	17	0,16

Якісний аналіз отриманих результатів свідчить про те, що у першокласників одночасно спостерігається мотивація на навчання і на розваги, що є типовим для учнів перших класів.

Аналіз результатів соціальних мотивів показав, що мотиви соціально мотивованої поведінки пов'язані зі школою, що нормальним віковим показником, тому що навчальна діяльність є провідною в цьому віці, на фоні якої і формується соціальна поведінка дитини.

Для визначення соціометричного статусу було проведено соціометричне дослідження, результати якого представлені у вигляді соціоматриці, соціограми і графів мікрогруп.

Соціоматриця представляє собою таблицю, в якій представленні вибори учнів першого класу.

Нами було запропоновано питання: «З ким би ти хотів сидіти за одною партою?».

Було використано непараметричну форму соціометричного дослідження, яка не передбачає обмеження кількості виборів школярів.

Результати соціометрії представлені в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3.

Соціоматриця

№ п/п	Кого обирають																										
	Хто обирає	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2	2
1	Антіпова	x		3												1		2									
2	Биткіна		X	2											1		3										
3	Бодавець			X	2	3									1												
4	Богат	3			x										1		2										
5	Бондар			1		x		3							2												3
6	Булатов			1		3	x	2										2	1			2					
7	Васильєв			1		2	3	x												3							
8	Дарієнко				2			3	x						1						3						
9	Діденко			2		1				X					3								3				
10	Дем'янова			1		3		2			X																2
11	Іванов			2	1			3				X															
12	Леонтьєва			1				2					3	X								3		2			

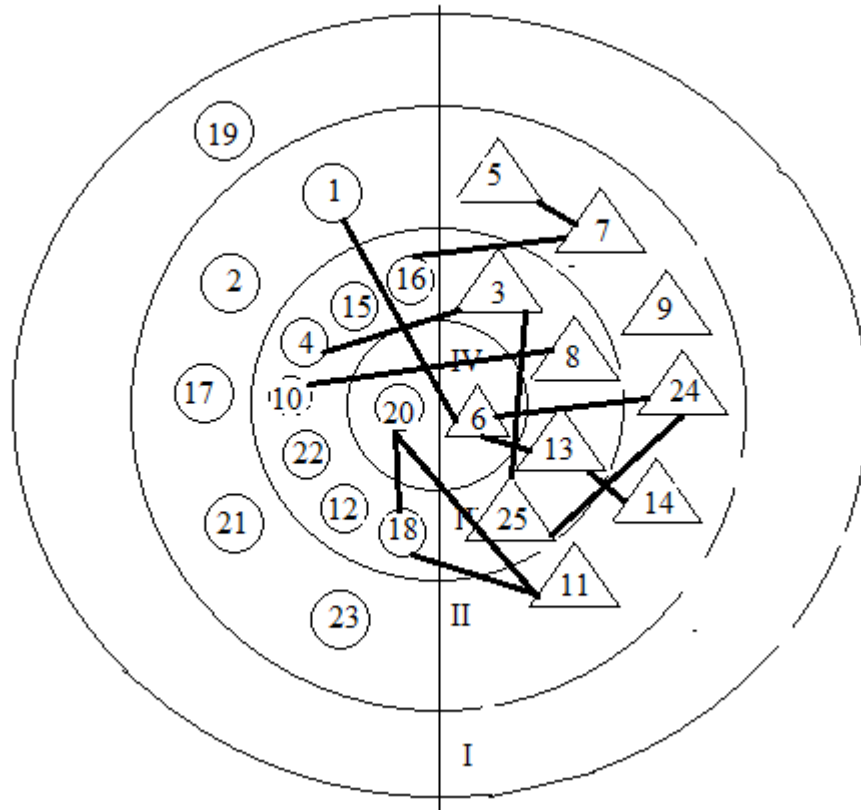

Рис.2.2. Соціограма (n=25)

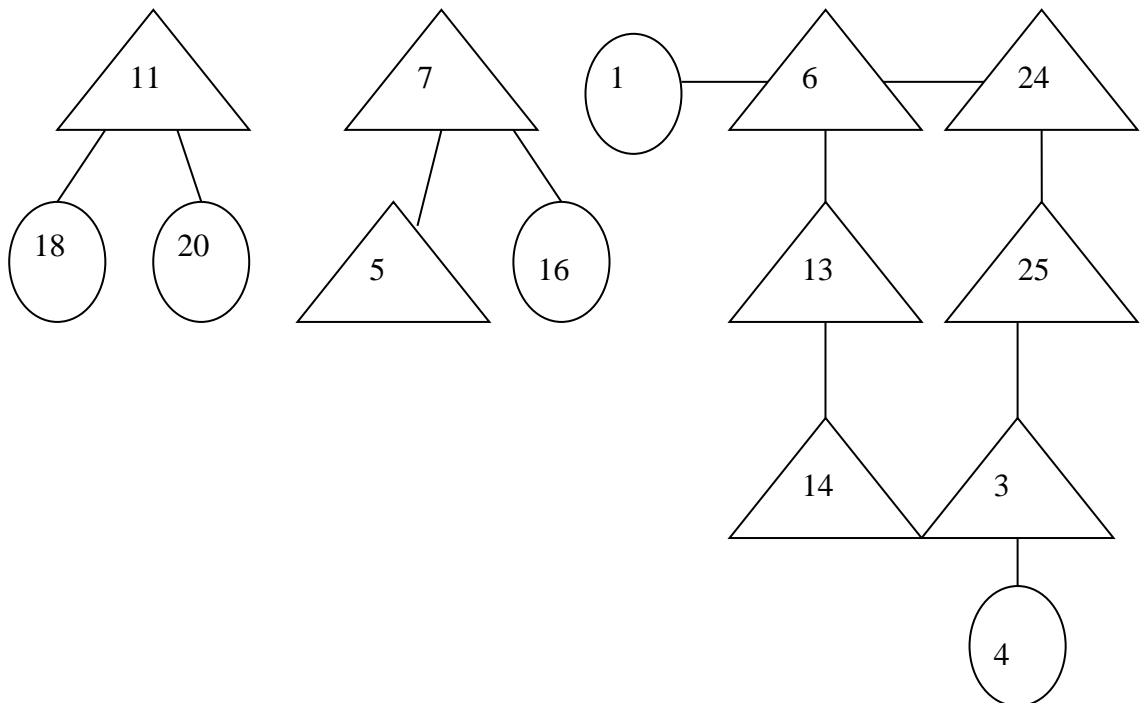

Рис.2.3. Графи мікрогруп

Результати проведеного соціометричного дослідження свідчать про взаємовідносини між дітьми, які є характерними для дітей молодшого

шкільного віку. Для якісного аналізу важливими виявились результати спостереження за дітьми. З'ясувалось, що для дітей, які виявили лідерські ознаки властиві соціальна активність, допитливість, ініціативність в організації взаємодії. №6 учень, у якого високий рівень вербального інтелекту, що допомагає йому в організації ігор. №20 учениця, яку всі називають фантазеркою; вона відрізняється тим, що вміє видумувати нові сюжети ігор. №19 – учениця, яка демонструє завищену самооцінку, дуже часто сама відмовляється брати участь у спільних розвагах, а якщо приймає участь, то прагне виконувати головні ролі. Дівчина не вміє поступатися, що свідчить про не сформованість властивої для цього віку якості – конформізм. №№ 2,9,17,21 – діти, які часто не були присутні в школі з різних причин (хвороба, проблеми батьків).

Аналіз результатів виконання проєктивної методики «Дерево» показав, що досліджувані №6 (лідер групи, соціометричний статус – 8), орієнтований на дружні стосунки, комунікабельний, здатний до дружньої підтримки.

Досліджувана №20 (лідер групи, соціометричний статус – 6) – демонструє емоційне благополуччя, комфортний стан, нормальну адаптацію до соціальних умов.

Досліджувана №19 (соціометричний статус – 0), обравши позицію 20, підтвердила результати спостереження – яскраво виявлену завищену самооцінку.

Порівняльний аналіз показників соціометричного дослідження і виконання тесту «Дерево» показав, що чим вищий статус дитини в групі, тим більш адекватну позицію вона обирає на малюнку. Досліджувані №№3,8,10,13,16,25, соціометричний статус яких 4-5 виборів, продемонстрували емоційне благополуччя, комфортний стан, нормальну адаптацію, дружні стосунки. Досліджувані, соціометричний статус яких 1, обрали позицію, яка демонструє відстороненість від діяльності.

Проведене експериментальне дослідження показало, що досліджувані з високим соціальним статусом виявили високий рівень розвитку навчальних

мотивів (25%). Недостатній рівень розвитку навчальних мотивів продемонстрували 12% досліджуваних, у яких невисокий соціометричний статус. Аналіз відповідей дітей показав, що положення серед однокласників вже стає для дитини спонуканням до навчальної діяльності. На першому місці виявились широкі соціальні мотиви, серед яких борг перед учителем, прагнення виконувати його вимоги. Серед групи вузько особистісних мотивів перше місце займає мотив «хочу одержувати гарні оцінки». Мотивація уникання неприємностей не займає провідного місця в мотивації досліджуваних. Серед цієї групи мотивів більше за всі вибори отримує мотив «не хочу отримувати погані оцінки».

Серед досліджуваних, у яких соціометричний статус 2, 75% (4 дитини) виявили домінуючу мотивацію на розваги, а 25% - мотивацію на подолання перешкод. Аналіз результатів констатувальної діагностики показав, що досліджувані, які продемонстрували високий статус у соціометричному дослідженні, виявили високий рівень розвитку соціальних мотивів, а також навчальних мотивів.

Для з'ясування впливу мотивації на соціометричний статус нами було використано кореляційний аналіз.

$$P = 1 - \frac{6 * \Sigma d^2}{n^3 - n} = 1 - \frac{6 * 454,25}{10648 - 22} = 1 - \frac{2728,5}{10626} = 0,67$$

Обчислення коефіцієнта кореляції передбачає виконання процедури ранжування показників навчальна мотивація і соціометричний статус. Алгоритм розрахунку коефіцієнту кореляції представлений в таблиці 2.4., де I – це показники навчальної мотивації і соціометричного статусу, P – ранги, Д – різниця між рангами.

Таблиця 2.4.

Алгоритм розрахунку коефіцієнта кореляції

№	I₁	I₂	P₁	P₂	D	d²
1.	12	0,04	14	2,5	11,5	132,25
2.	18	0,08	5,5	7,5	2	4

Продовження Таблиці 2.4

1.	21	0,16	14	19	5	25
2.	18	0,13	25	14,5	10,5	110,25
3.	10	0,08	5,5	7,5	2	4
4.	27	0,33	21	25	4	16
5.	11	0,08	5,5	7,5	2	4
6.	25	0,2	21	22	1	1
7.	12	0,4	5,5	2,5	3	9
8.	16	0,16	14	14	5	25
9.	15	0,13	5,5	14,5	1	1
10.	14	0,13	14	14,5	0,5	0,25
11.	26	0,2	21	22	1	1
12.	15	0,8	5,5	7,5	2	4
13.	17	0,13	5,5	14,5	9	81
14.	23	0,2	21	22	1	1
15.	11	0,8	5,5	7,5	2	4
16.	15	0,13	14	14,5	0,5	0,25
17.	7	0	21	1	20	400
18.	24	0,25	21	24	3	9
19.	13	0,08	5,5	7,5	2	4
20.	15	0,13	14	14,5	0,5	0,25
23.	10	0,08	5,5	7,5	2	4
24.	11	0,08	14	7,5	6,5	42,25
25.	17	0,16	21	19	2	4
						Σ 891,504

Коефіцієнт кореляції дорівнює 0,67, що свідчить про прямий і сильний зв'язок між статусом учня у класному колективі і його навчальною мотивацією. Коефіцієнт кореляції значущий між змінними існує позитивний зв'язок. Цей показник свідчить, що мотивація навчальної діяльності і соціометричний статус знаходяться у взаємозв'язку. Чим вищий рівень мотивації до навчання, тим вище статус школяра в колективі однолітків і навпаки, високий статус в колективі спричиняє більш високу мотивацію до навчання.

Отже, проведене експериментальне дослідження показало, що досліджувані з високим індексом соціометричного статусу виявили високий

рівень розвитку навчальних мотивів (25%). Недостатній рівень розвитку навчальних мотивів продемонстрували 12% досліджуваних, у яких невисокий соціометричний статус. Аналіз відповідей дітей показав, що положення серед однокласників вже стає для дитини спонуканням до навчальної діяльності. На першому місці виявились широкі соціальні мотиви, серед яких борг перед учителем, прагнення виконувати його вимоги. Серед групи вузько особистісних мотивів перше місце займає мотив «хочу одержувати гарні оцінки». Серед цієї групи мотивів більше за всі вибори отримує мотив «не хочу отримувати погані оцінки». Коефіцієнт кореляції довів, що між навчальною мотивацією і соціометричним статусом існує тісний позитивний зв'язок.

2.3. Шляхи оптимізації мотивації та розвитку соціометричного статусу молодших школярів

Емпіричне дослідження довело вплив навчальної мотивації на розвиток соціометричного статусу молодших школярів. Це доводить необхідність оптимізації процесу формування навчальної мотивації і розвитку соціометричного статусу. Різноманітні способи, прийоми, методи корекційного та розвивального впливу на молодших школярів було проаналізовано, з'ясовано більш ефективний метод праці с дітьми – тренінгова робота.

Розвивальна діяльність скерована на створення соціально-психологічних умов для єдиного, неподільного розвитку школярів зважаючи на актуальні завдання вікового етапу, та дітей з прискореним темпом психічного розвитку їх вищих можливостей

Психокорекція орієнтована на рішення визначених проблем навчання, психічного самопочуття та поведінки дитини.

Розвивальна і корекційна робота це процес впливу та мотивування на особистість дитини.

Принципи корекційно-розвивальної роботи:

1. Принцип який ґрунтується на результатах психодіагностики, вона:

- попереджає психологічний вплив;
- є засобом контролю за змінами, від впливу психологічних дій.
- є інструментом оцінки ефективності психологічного впливу.

2. Принцип «нормативності». [7, с.327-329]

Визначення стратегій корекційно-розвивальної роботи, спирається на зіставлення даних «еталонів» для даного віку розвитку та конкретних особливостей індивідуальності. Рішення приймається тільки з урахуванням що дітям потрібна психологічна допомога, які випереджають розвиток у певній сфері, враховуючі вікові норми чи навпаки відстають. Розуміння унікальності вікового етапу, ресурсів, можливостей, самоцінність – необхідно приймати до уваги складаючи психологічні програми.

3. Принцип роботи в зоні найближчого розвитку дитини.

4. Принцип урахування індивідуально-психологічних та особистісних відмінностей дитини.

Відповідно до цього принципу мають бути враховані потреби й інтереси дитини, емоційно-вольова сфера, особливості пізнавальних здібностей, соціальних навичок, та установок, а також стомлюваність дитини, при виборі цілей, способів, завдань, і програм психокорекційної роботи. Реалізація цього принципу вимагає від психолога високого професіоналізму, адже пов'язана з творчим процесом.

5. Принцип системності.

Цей принцип зобов'язує до врахування складного системного характеру психічного розвитку в онтогенезі, нерівномірності та різночасовості дозрівання різних психічних функцій. Психологічний вплив спрямовується на актуалізацію сильних сторін розвитку дитини й з опорою на них -розвиток функцій, що перебувають у сензитивному періоді. [7, с.333-337].

6. Принцип діяльності.

Види діяльності підбираються таким чином, що у поєднанні:

- підтримують інтерес дитини, створюють мотиваційний компонент психокорекції;
- зачіпає всю палітру психологічних функцій.

В основі корекційної роботи лежать принципи.

Вибір тактики розробки форм та змісту корекційно-розвивальної роботи, ґрунтується на розумінні походження освітніх та корекційно-розвивальних функцій. Базуючись на наукові положення, розвиток дитини відбувається нерозривно, внутрішній зв'язок навчання та хода поступового руху. Психічні функції учня зазнають змін, пов'язано з навчальною діяльністю, пам'ять, уява, мислення, спостережливість, сприйняття, мовлення, все це обумовлено підвищенням довільності процесів, з'являються нові розумові структури, виконання більш складних дій, здобувається новий досвід.

Опановуючи навчальну діяльність у співробітництві з учителем та однолітками, засвоюючи ціннісно насичені предметні знання, учень отримує потрібні соціальні навички, формується як особистість.

Адаптація у школі, а саме до шкільних умов проходить через систему сприйняття учня, особистісних властивостей індивідуальності дитини. Тому зрозуміло, чому процес протікає по-різному для кожної дитини.

Розвиваюча робота психолога орієнтована всі сфери психічного життя (пізнавальна, соціальна, емоційно-особистісна) та самосвідомість дітей.

Планування роботи психолога на певному етапі здійснюється в одному із перелічених напрям, та не повинна порушувати цілісність та єдність розвивального впливу, а лише ставить пріоритети коли вибираються методи та прийоми для роботи.

Різновиди форм розвивального супроводу:

- проведення занять у вільний від навчання час, або класних годинах, чи окремо виділеному проміжку часу, включається у шкільний компонент навчального;

- міні-програми розроблені для підтримки дітей у важких для них періодах навчання, коли інтелектуальне та розумове навантаження у дитини збільшується;

- психолог реалізує розвивальні програми через призму традиційних форм, наприклад конкурси, виставки, ляльковий театр, квести тощо. [40, с.45-49]

Зміст розвивальної роботи орієнтований на всебічний, повноцінний, гармонійний розвиток психологічних властивостей та якостей які актуальні для віку молодшого школяра. Робота когнітивного змісту, та її проведення доцільне у перші два роки навчальної школи. [39, с.27-28] Заняття під час яких зосереджується увага на сприяння розвитку довільної регуляції поведінки та емоційної сфери. Для збереження когнітивного розвитку необхідно приділяти увагу до розвитку самосвідомості дітей молодшого шкільного віку та формуванню соціально-комунікативних навичок.

Корекційна діяльність психолога орієнтована на дітей віком від 6(7) років до 10(11) років, що мають психологічні проблеми.

В кожному окремому випадку психолог «виправляє» індивідуальну особливість, що заважає школяру оптимально засвоювати знання, добре комунікувати з однокласниками, однолітками, оточуючими, гарно себе почувати на фізичному та психічному рівнях.

Такі психологічні особливості як:

- Низький або недостатній рівень розвитку розумових процесів;
- Явна агресивність;
- Сором'язливість;
- Проблеми з самооцінкою дитини, може бути підвищеною або заниженою.

Молодші школярі які мають підвищену чутливість, прискорений чи уповільнений розумовий розвиток, потребують допомоги на рівні попередження, якщо відбувається психічне перенавантаження, помітний стресовий стан дитини, глибокі переживання. [24,с.83].

Окремі категорії дітей які потребують психологічною допомоги, це діти які змінюють місце навчання, зазнали незворотні втрати (розлучення батьків, смерть близької людини, будь-яка інша психотравмуюча ситуація). [34, с.56-59] Потрібно пам'ятати, що складна емоційно-особистісна проблема виходить за повноваження та межі фахової компетентності шкільного психолога.

За характером та структурою порушень або недостатнього психічного розвитку, особливостями реакції на психотравмуючу ситуацію, компенсаторними можливостями дитини визначається зміст корекційної роботи. [23, с. 98].

Відповідно вплив під час психокорекційної роботи повинен бути індивідуальним, під кожну дитину, така відмінність від розвивальної програми, вимагає створенням психологом корекційної програми.

Нами було проаналізовано та охарактеризовано комплекс корекційно – розвивальних програм для молодших школярів.

Отже, проведено емпіричне дослідження соціометричного статусу молодших школярів дозволила дійти до висновку що це, аспекти психічної діяльності потребують спеціальної педагогічної роботи, спрямованої на розвиток чи корекцію означених властивостей. Розвивальна діяльність зобов'язана бути спрямованою на створення соціально-психологічних умов для розвитку навчальної мотивації і створення адекватних умов для формування соціометричного статусу молодших школярів з урахуванням особливостей вікового етапу, а також індивідуальних можливостей дітей.

ВИСНОВКИ

Теоретичний аналіз наукової літератури та емпіричних досліджень з проблеми динаміки мотивації навчальної діяльності молодших школярів дозволив зробити наступні висновки:

1. Молодший шкільний вік – це початковий період навчання в школі. Психічний і соціальний розвиток дитини молодшого шкільного віку, зумовлений особливістю соціальної ситуації розвитку – навчальною діяльністю у початковій школі, яка стає провідною для цього віку і висуває нові вимоги до поведінки дитини. Навчальна діяльність змінює мотиви поведінки і формує нову соціальну позицію. Соціальний розвиток молодшого школяра визначають як здатність дитини до засвоєння норм та правил, прийнятих в тій чи іншій соціальній структурі та побудові власної поведінки на цій основі.

2. Соціальний розвиток молодшого школяра проявляється у системі поведінкових та комунікативних умінь і навичках, які забезпечують залучення дитини до різноманітних соціальних груп та ситуацій спілкування. В колі однолітків однолітків здійснюється пізнавальна предметна діяльність, формуються найбільш суттєві навички міжособистісної взаємодії, спілкування і моральної поведінки. Прагнення до однолітків і бажання з ними спілкуватися роблять групу однолітків особливо цінною та привабливою. За ступенем емоційного забарвлення спілкування молодших школярів може бути приятелюванням і дружбою. Приятелювання реалізується переважно в класі із переважно із дітьми своєї статі. Дружба як феномен вперше виникає в молодшому шкільному віці. Дружба як індивідуально вибіркові міжособистісні стосунки, характеризується взаємною прихильністю, яка базується на почутті симпатії та безумовного сприйняття іншого. Статус дитини часто визначається і особистісними якостями дітей. Популярності в класі заважає як надмірна сором'язливість, так і надмірна агресивність.

3. Соціометричний статус – це величина позитивного чи негативного ставлення групи (класу) до окремого її учасника, яка визначається відношенням кількості виборів, які отримала дитина, до їх максимально можливої кількості. Соціометричний статус визначає місце особистості в системі міжособистісних відносин. Соціальний статус молодшого школяра в класному колективі змінюється протягом навчання в початковій школі. В першому класі соціометричний статус дитини визначається оцінками учителя (в першу чергу – за навчальні успіхи), на які орієнтуються однолітки, і зовнішніми якостями школяра. З часом на соціометричний статус починають більше впливати оцінка особистісних якостей однокласниками.

4. Дослідження соціометричного статусу передбачає використання комплексу методів. проведене експериментальне дослідження показало, що досліджувані з високим індексом соціометричного статусу виявили високий рівень розвитку навчальних мотивів (25%). Недостатній рівень розвитку навчальних мотивів продемонстрували 12% досліджуваних, у яких невисокий соціометричний статус. Аналіз відповідей дітей показав, що положення серед однокласників вже стає для дитини спонуканням до навчальної діяльності. На першому місці виявились широкі соціальні мотиви, серед яких борг перед учителем, прагнення виконувати його вимоги. Серед групи вузько особистісних мотивів перше місце займає мотив «хочу одержувати гарні оцінки». Серед цієї групи мотивів більше за всі вибори отримує мотив «не хочу отримувати погані оцінки». Коефіцієнт кореляції довів, що між навчальною мотивацією і соціометричним статусом існує тісний позитивний зв'язок.

5. Аналіз теоретичних джерел з проблеми дослідження і проведене емпіричне дослідження довело необхідність розвитку навчальної мотивації і соціометричного статусу молодших школярів. Розвивальна діяльність зобов'язана бути спрямованою на створення соціально-психологічних умов для розвитку навчальної мотивації і створення адекватних умов для

формування соціометричного статусу молодших школярів з урахуванням особливостей вікового етапу, а також індивідуальних можливостей дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агресивна дитина: Як їй допомогти. Упоряд. О.А. Атемасова. Х.: Ранок, 2010. 176с.
2. Алтунина И.Р. Мотивы и мотивация социального поведения детей. Учеб. пособие. М.: Изд. Моск. Психолого-социального института, 2006,. 75с.
3. Баришполь С.В. Посібник практичного психолога: психодіагностика, тестування, розробки уроків психічного розвитку. Х.: Основа, 2009. 265с.
4. Битянова М. Адаптация ребенка в школе: диагностика, коррекция, педагогическая поддержка: Сб. метод. мат. для админ., педагогов и шк. психол. М.: Образоват. центр «Педагогический поиск», 1997. 325 с
5. Веленко А.Г. Як зрозуміти дитину: нотатки психолога.. К.: Шкільний світ, 2011. 104с.
6. Вчимо дітей спілкуватися. Упоряд. Л.В. Шелестова, Н.В. Чиренко, Н.В. Черняєва. К.: Шкільний світ, 2011. 128с.
7. Галян І.М. Психодіагностика. Навч. посіб.. К.: Академвидав, 2009. 464с.
8. Дитяча жорстокість. Як запобігти лиху. Р. Сікаленко, К. Березніченко, В. Білецька. К.: Шкільний світ, 2017. 184.
9. Дуткевич Т.В. Дитяча розвивально-корекційна психологія. Модульний навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2017. 304с.
- 10.Кайл Р. Детская психологи. Тайны психики ребенка. СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК. 2002. 416с.
- 11.Канюк С.С. Психологія мотивації: Навчальний посібник. С.С. Канюк - К.: Либідь, 2002. 248 с.
- 12.Кириленко В.Ф. Формування та корекція мотивації учіння молодших школярів. В.Ф. Кириленко. Початкова школа. 2007. № 12. С. 50-53; 2008. № 1. С. 56-62.
- 13.Коробко С.Л., Коробко О.І. Робота психолога з молодшими школярами. К.: Літера ЛТД, 2014. 416с.
- 14.Костриця Л.М. Дитина в кризовому соціумі. К.: Шкільний світ, 2016. 136с.

15. Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. Г. І. Купалова. К.: Знання, 2008. 639 с.
URL: https://pidru4niki.com/1584072015160/ekonomika/teoriya_ekonomichno_go_analizu
16. Куценко М.О. Особливості самооцінки та соціометричного статусу молодших школярів URL: ekskur.kspu.edu/bitstream/handle/
17. Лала С.В. Формування мотиваційного компонента навчальної діяльності як засіб створення ситуації успіху: З досвіду роботи. С.В. Лала. Сільська школа України, 2007. № 9. С. 15-18.
18. Лук'янова М.С. Навчальна мотивація учнів: психолого-дидактичний аспект М.С. Лук'янова. К.: Освіта, 2008. 271с.
19. Лук'янова М.С. Психологія навчальної мотивації школярів. М.С. Лук'янова. К.: Каравела, 2008. С. 262.
20. Мамайчук І.І. Діти з розладами поведінки: психологічна допомога. К.: Ред. Загальнопед газет, 2012. 120с.
21. Носко І.В. Школяр – перший соціальний статус URL: medbib.inua/skolnsk-perviy-sotsialni/status39449htm
22. Обухівська А.Г., Ілляшенко Т.Д., Жук Т.В. К.: ред.. аг. пед. Газет, 2012. 128с Психологу про дітей з особливими потребами у загальноосвітній школі.
23. Обухова А.С. Психологія дітей молодшого шкільного віку. М.: Юрайт, 2014. 583 с.
URL: https://stud.com.ua/88058/psihologiya/psihologiya_ditey_molodshogo_shkilnogo_viku
24. Омельченко Я.М., Кісарчук З.Г.. Психологічна допомога дітям з тривожними станами. К.: Шкільний світ, 2011. 112с.
25. Пісоцький В.П., Горянська А.М. Психічний розвиток та формування особистості в онтогенезі. Навч. посібник. К.: КНТ, 2019. 144с.
26. Практична психологія у початковій школі. Упоряд. О.А. Атемасова. Х.: Ранок, 2010. 160с.

27. Проблеми розвитку та корекція емоційної сфери молодшого школяра. Упоряд. О.А. Атемасова. Х.: Ранок, 2010. 176с.
28. Психологія дитинства. Учебник. /Под ред. А.А. Реана. СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2003. 368с.
29. Розвиток особистості в різних умовах соціалізації. Колективна монографія. К.: ВД Слово, 2016. 472с.
30. Савельєва В. С. Психологія управління: Навчальний посібник. К.: ВД «Професіонал», 2006. 320 с
31. Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія. Навч. посібник. К.: Академвидав, 2005. 369с.
32. Самооцінка учня. Упоряд. С. Максименко, Н. Шевченко, О. Главник, 2004. 112с.
33. Терлецька Л.Г. Вікова психологія і психодіагностика. Підручник. К.: ВД Слово, 2013. 608с.
34. Терлецька Л.Г. Основи психодіагностики. Навч. посіб. К.: Главник, 2006. 144с.
35. Ткачук Ю.А. Зв'язок академічної успішності учнів початкових класів і міжособистісних стосунків у колективі
URL: molodyvcheny.in.ua/filesconf/psy/
36. Турищева Л.В. Організація психологічної служби школи. Х.: Основа, 2012. 111с.
37. Фридман Л.М. Психологія дітей и подростков Справочник. М.: Изд. Института Психотерапии, 2004. 480с.
38. Человек: анатомия, физиология, психология. Словарь. Под ред.. А.С. Батуева, Е.П. Ильина, Л.В. Соколовой. СПб.: Питер, 2007. 672с.
39. Шишова Т.Л. Как преодолеть детскую застенчивость. Застенчивый невидимка. СПб.: Речь, 2007. 120с.
40. Шкільний психолог в умовах НУШ. Професійний супровід початкової ланки освіти І.І. Дорожко, О.Є. Малихіна, Л.В. Турищева. Х.: Основа, 2020. 144с.